

Od gotówki do „no-cash economy”? Wybrane aspekty zarządzania finansami osobistymi w doświadczeniach studentów Politechniki Białostockiej

Izabela Bagan

Politechnika Białostocka, Wydział Inżynierii Zarządzania

e-mail: 92143@student.pb.edu.pl

Kinga Dobosz

Politechnika Białostocka, Wydział Inżynierii Zarządzania

e-mail: 92138@student.pb.edu.pl

Marta Małecka-Dobrogowska

Politechnika Białostocka, Wydział Inżynierii Zarządzania

e-mail: marta.malecka-dobrogowska@pb.edu.pl

DOI: 10.24427/az-2025-0055

Streszczenie

Celem niniejszego artykułu jest analiza wpływu preferowanych form płatności – gotówkowej i bezgotówkowej – na dwa kluczowe aspekty zarządzania finansami osobistymi: kontrolę wydatków oraz poczucie bezpieczeństwa finansowego. Badania przeprowadzone wśród studentów Politechniki Białostockiej, uwzględniają wybrane uwarunkowania podejmowanych decyzji płatniczych. W artykule zestawiono wyniki badań ankietowych z przeglądem literatury dotyczącej form płatności i zachowań konsumenckich oraz znaczeniem wyboru formy płatności w kontekście bezpieczeństwa, prywatności i postaw względem modeli typu „no-cash” przyjmowanych w wybranych gospodarkach europejskich.

Słowa kluczowe

zarządzanie, finanse osobiste, płatności bezgotówkowe i gotówkowe, bezpieczeństwo środków pieniężnych, świadomość wydatków, społeczeństwo bezgotówkowe

Wstęp

Przejście od gospodarki opartej na gotówce do „gospodarki bezgotówkowej” jest tematem, który w ostatnich latach przyciągnął znaczną uwagę. Wraz z rozwojem technologicznym płatności bezgotówkowe stały się nieodłączną częścią życia konsumentów. Karty płatnicze zmniejszyły objętość portfeli, zastępując monety i papierowe banknoty. Co więcej, opcja płatności bezgotówkowych rozwinęła się do tego stopnia, że możliwe jest realizowanie transakcji zaledwie używając telefonów, dzięki mnogości narzędzi płatniczych, takich jak elektroniczna karta płatnicza czy BLIK, które praktycznie zawsze ma się przy sobie i które są nieodłącznym elementem codziennych transakcji. Wyniki badania konsumenckiego przeprowadzonego w 2023 roku na zlecenie Fundacji Polska Bezgotówkowa jednoznacznie wskazują na postępującą transformację zwyczajów płatniczych polskich konsumentów w kierunku form bezgotówkowych. Udział transakcji bezgotówkowych w punktach sprzedaży detalicznej przekroczył 65%, co stanowi wzrost o 3 punkty procentowe względem roku 2022. Szczególnie intensywnie z tego typu płatności korzystano w takich sektorach jak handel odzieżowy, duże sieci spożywcze oraz drogerie i apteki, gdzie odsetek transakcji bezgotówkowych przekroczył 60%. Jednocześnie obserwuje się dynamiczny rozwój płatności mobilnych – w 2023 roku stanowiły one 23% wszystkich transakcji dokonywanych na terminalach płatniczych, w porównaniu do roku wcześniejszego, gdzie było to 14%. W zdecydowanej większości były one realizowane z wykorzystaniem technologii zbliżeniowej NFC (do 16%), a także systemem płatniczym BLIK (do 3%) oraz za pomocą aplikacji i platform sprzedażowych (4%). Zmianom tym towarzyszy wzrost poziomu korzystania z bankowości mobilnej wśród społeczeństwa – już 60% dorosłych Polaków zadeklarowało regularne korzystanie z mobilnych aplikacji bankowych, co oznacza dwukrotny wzrost w porównaniu z rokiem 2018 [Fundacja Polska Bezgotówkowa, 2023, s.1-3].

Oznacza to, że brak karty płatniczej nie jest przeszkodą w dokonaniu płatności, co z jednej strony jest wygodą, ale z drugiej niesie za sobą wiele wyzwań, biorąc pod uwagę kwestie bezpieczeństwa, łatwości dostępu do środków oraz świadomego i przemyślanego dokonywania transakcji, z perspektywy zarządzania finansami osobistymi. Rzuca to na zarządzanie finansami osobistymi w zakresie świadomego ponoszenia kosztów, zwłaszcza o charakterze sporadycznym, towarzyszących zakupom kompulsywnym [Musiał, 2016 s. 98-106].

Świadome zarządzanie finansami osobistymi pozwala podejmować lepsze decyzje finansowe, które przyczyniają się do osiągnięcia życiowych celów w dalszej perspektywie oraz zapewnia poczucie bezpieczeństwa [Olechnowicz-Szewczyk,

2021 s. 27-29]. Celem artykułu jest dokonanie analizy postaw przedstawicieli młodego pokolenia względem wybranych aspektów zarządzania finansami osobistymi na przykładzie studentów Politechniki Białostockiej, w kontekście ich preferencji dotyczących płatności gotówkowych i bezgotówkowych, ich wpływu na świadome zarządzanie finansami osobistymi oraz postawę względem współczesnych modeli gospodarek odchodzących od obrotu gotówkowego.

Analiza zgromadzonej literatury, prezentacja case study wybranych doświadczeń gospodarki „no-cash” na przykładzie Szwecji oraz wyniki przeprowadzonego badania ankietowego CAWI przyczynią się do osiągnięcia założonego celu.

1. Ewolucja w formach i bezpieczeństwie dokonywanych płatności – wyniki przeglądu literatury

Skuteczne zarządzanie finansami osobistymi łączy się z formami płatności wykorzystywanymi zarówno w przeszłości jak i współcześnie. Finanse gospodarstw domowych to jedna z subdyscyplin finansowych wyróżnionych w teorii finansów. W skład finansów gospodarstw domowych wchodzi finans osobiste (nazywane też prywatnymi), które „określają sposób, zakres działalności podstawowych i najliczniejszych jednostek społeczeństwa, jakimi są gospodarstwa domowe, rodziny, osoby indywidualne” [Świecka, 2011 s. 602]. Rozumie się przez to, że przedmiotem zainteresowania dziedziny finansów osobistych są wszelkie zjawiska pieniężne związane z zarządzaniem środkami pieniężnymi przez pojedyncze jednostki oraz ruch pieniądza (jego cyrkulacja) między osobami fizycznymi (prywatnymi) a innymi podmiotami w gospodarce [Świecka, 2011 s. 607].

Dziedzina finansów osobistych wywodzi się już ze starożytności. O gospodarowaniu domem doradzał już Ksenofont, a temat istoty zarządzania własnością prywatną poruszał już także Sokrates [Świecka, 2011 s. 607]. Pierwszym sposobem rozliczania transakcji w gospodarce był barter [Zaleska i Kozińska, 2024, s. 116-120], czyli wymiana towarów za towary. Jak twierdzi Zaleska, wykorzystywanie takiego środka stawało się jednak kłopotliwe z racji trudności w podziale pewnych towarów oraz rosnącej ich liczby w gospodarce. Problem ten zapoczątkował poszukiwania środka wymiany, który odznaczałby się między innymi dostępnością i powszechną akceptowalnością, rzadkością, trwałością fizyczną, jednolitością oraz stabilną wartością, podzielnością i praktycznością oraz łatwością w przemieszczaniu. Na początku funkcję pieniądza spełniały metale nieszlachetne, z czasem metale szlachetne, takie jak złoto, srebro, platyna. Najistotniejszą ich cechą była ich ograniczoność (ograniczona podaż pieniądza), którą ustanawiały ilości złożonych metali na świecie. Sztabki te jednak stały się problematyczne, gdyż wymagały nieustannego

ich ważenia przed każdą transakcją. Niewygodne w użytkowaniu kawałki metali zostały więc zastąpione przez monety, które uznaje się, zostały jako pierwsze wybite przez króla Lidii (tereny dzisiejszej Turcji). Z czasem pojawiły się pieniądze papierowe, tzw. „kwity”, reprezentujące konkretną wartość kruszcu i używane do regulowania zobowiązań. Zapoczątkowało to system waluty złotej, w którym każda waluta narodowa miała określoną wartość, odpowiadającą określonej wadze złota. Wojny światowe w XX wieku doprowadziły jednak do upadku owego systemu oraz w wyniku zdarzeń politycznych, za główną walutę ustanowiono dolar amerykański. Postanowienie jednak rozpadło się i tak zakończył się czas uzależniania wartości pieniądza od zasobów kruszcu, z jakiego jest wykonany. Współcześnie pieniądź nie znajduje pokrycia w żadnym kruszcu, a jego wartość opiera się na zaufaniu do emitenta, którym jest bank centralny [Zaleska i Kozińska, 2024, s. 116-120].

Pieniądź istnieje więc w cywilizacji od tysięcy lat i nieustannie się zmienia. Oprócz gotówki na przestrzeni ostatnich lat, w nieustannie zmieniającym się otoczeniu pojawiły się bezgotówkowe transakcje płatnicze. Rozwój transakcji “cashless” przyspieszyła pandemia COVID-19 w 2020 roku. Do zakażeń dochodziło drogą kropelkową, a krople mogły osadzać się także na przedmiotach, takich jak m.in. gotówka. W związku z tym nastąpiła globalna zmiana w kierunku działań bezkontaktowych, w tym płatności bezgotówkowych, w celu zwiększenia bezpieczeństwa i zminimalizowania kontaktu fizycznego. Ta zmiana przyspieszyła włączenie finansowe, ponieważ rządy promowały płatności cyfrowe w celu ochrony narażonych populacji podczas pandemii [Raport Związku Banków Polskich, 2021, s. 20-22]. T. Wiśniewski, M. Polasik, R. Kotkowski, A. Moro zasugerowali, że pandemia zmieniła nawyki płatnicze, gdyż strach przed posługiwaniem się gotówką zmusił wiele osób do przejścia na płatności bezgotówkowe oraz że tendencja ta utrzyma się w przyszłości, również po zakończeniu pandemii [Wiśniewski i in., 2021, s. 305-306]. Sfera finansów ulega więc cyfryzacji, w wyniku której pojawiły się płatności bezgotówkowe, ale także kryptowaluty (technologia blockchain) [Mucha-Kujawa 2024, s. 31-37] czy portfele cyfrowe, stając się centrum zainteresowania analiz poruszających kwestie bezpieczeństwa płatności elektronicznych.

Kwestia bezpieczeństwa obydwu form płatności jest przedmiotem dyskusji i zainteresowania naukowego wielu badaczy. W badaniu przeprowadzonym przez A.Kosse analizowano wpływ postrzeganego bezpieczeństwa na wybór między gotówką a kartami debetowymi wśród holenderskich konsumentów [Kosse, 2013, s.77-98]. Wyniki wskazują, że preferencje płatnicze są silnie determinowane przez indywidualne oceny ryzyka związanego z daną metodą płatności, zwłaszcza przez postrzeganą częstotliwość potencjalnych incydentów bezpieczeństwa, takich jak

oszustwa czy kradzieże danych. Kosse zauważa, że choć powaga potencjalnych incydentów jest brana pod uwagę, to jednak mniejsze znaczenie ma ona w porównaniu z oceną prawdopodobieństwa ich wystąpienia. Dodatkowo, cechy osobiste oraz wcześniejsze doświadczenia z incydentami płatniczymi odgrywają istotną rolę w kształtowaniu postrzeganego bezpieczeństwa. Dlatego też edukacja finansowa i zwiększanie świadomości narzędzi do monitorowania płatności bezgotówkowych (np. aplikacji bankowych, alertów SMS) mogą być kluczowe w promowaniu bezpiecznych, a zarazem świadomych praktyk konsumenckich [Cichowicz, 2022, s. 330].

Zaletą płatności kartami płatniczymi [Golnik, 2019, s. 447-449] jest wygoda użytkowania - płatności wykonywane i przetwarzane są w tempie ekspresowym. Dodatkowo zmniejszają objętość portfeli, bo gotówkę zastępują plastikowe karty. Po drugie - bezpieczeństwo. Możliwość zastrzeżenia karty w razie zgubienia bądź kradzieży gwarantować ma bezpieczeństwo jej użytkowania i ochrony środków na karcie zgromadzonych. Kolejną zaletą jest wyraźna dokumentacja transakcji - każda operacja zostawia po sobie ślad, który jest rejestrowany w formie zapisu cyfrowego i łatwo dostępny do wglądu użytkownikom karty. Ułatwia to kontrolę nad przychodami i wydatkami i wspomaga zarządzanie własnym budżetem. Karta płatnicza umożliwia płatności zdalne, co pozwala na wykonywanie zakupów przez internet oraz dokonywanie rezerwacji. Płatności kartą mają także dodatkowe funkcje takie jak cashback i ważne dla zarządzania finansami osobistymi, programy lojalnościowe [Golnik, 2019, s. 447-449]. Ten sam autor zwraca uwagę na szereg negatywnych aspektów korzystania z kart płatniczych. Jednym z nich są potencjalne koszty, które mogą ponosić użytkownicy. Przykładami takich kosztów są opłaty roczne, prowizje za wypłaty czy koszty związane z przewalutowaniem. Kolejną wadą jest ryzyko nadużyć - możliwa jest kradzież danych z karty, co wiąże się z ryzykiem wykorzystania ich bez zgody właściciela a to prowadzić może do wielu przykrych konsekwencji dla posiadacza karty. Inną niedogodnością jest ciągle uzależnienie od technologii – w razie awarii terminalu lub braku dostępu do internetu niemożliwe jest dokonanie płatności. Innym aspektem jest także brak anonimowości, gdyż wszystkie transakcje są rejestrowane. Możliwe jest również poznanie konkretnych danych transakcji, takich jak miejsce transakcji czy czas jej dokonania - może być to postrzegane jako inwazyjne [Golnik, 2019, s. 449-451].

W artykule G. Rafalskiej pt. „Fenomen gotówki – niezmiennie istotna rola banknotu w gospodarce” autorka przedstawia zarówno zalety, jak i wady korzystania z gotówki jako środka płatniczego. Wśród głównych zalet gotówki można wymienić jej powszechną akceptowalność. Gotówka jest uznawana i przyjmowana niemal wszędzie. Następną jej cechą jest anonimowość, ponieważ płatności gotówkowe nie

pozostawiają śladu w systemach elektronicznych, co pozwala użytkownikom zachować prywatność i unikać śledzenia ich aktywności finansowej. Gotówka nie wymaga żadnej infrastruktury technicznej, można się nią posługiwać nawet przy braku prądu czy internetu, co czyni ją szczególnie przydatną w sytuacjach kryzysowych lub w rejonach o ograniczonym dostępie do technologii. Co więcej, autorka podkreśla również, że fizyczne posługiwanie się pieniędzmi sprzyja lepszej kontroli nad wydatkami – użytkownicy mają większą świadomość ponoszonych kosztów, co znacząco wpływa na racjonalne zarządzanie własnym budżetem.

Gotówka ma też swoje wady. Przede wszystkim jest narażona na fizyczną utratę. Zgubienie lub kradzież pieniędzy skutkuje ich nieodwracalnym zniknięciem, ponieważ nie da się ich zablokować ani odzyskać. W odróżnieniu od środków zgromadzonych na kontach bankowych, gotówka nie przynosi zysków, nie jest oprocentowana, więc jej przechowywanie nie generuje żadnych korzyści finansowych. Do tego dochodzą koszty związane z jej fizyczną obsługą tj. przechowywanie, liczenie, transport czy zabezpieczenie gotówki wymaga nakładów organizacyjnych i finansowych. Ostatnią wadą, na którą zwraca uwagę autorka, jest ograniczona użyteczność gotówki w transakcjach internetowych – w epoce cyfryzacji i rozwoju handlu online płatności gotówkowe nie nadążają za potrzebami konsumentów, co w wielu przypadkach może być postrzegane jako istotne ograniczenie.

Całość artykułu wskazuje na to, że choć gotówka pozostaje istotnym elementem systemu płatniczego, to w dobie cyfryzacji jej rola staje się coraz bardziej złożona – zarówno z uwagi na jej unikalne zalety, jak i rosnące wyzwania [Rafalska, 2018, s. 22-31].

2. Skandynawski model “no cash” – wybrane aspekty i konsekwencje

Świat zmierza ku całkowitej cyfryzacji, więc warto poruszyć temat, jakie konsekwencje niesie za sobą wyłączenie gotówki z obiegu. Szczególnie rozwinięte płatności bezgotówkowe zauważa się w krajach skandynawskich i Chinach. W artykule przeanalizowany zostanie przykład Szwecji. “Postęp technologiczny odegrał zasadniczą rolę w napędzaniu przejścia na społeczeństwa bezgotówkowe, przy czym innowacje w systemach płatności cyfrowych i bankowości mobilnej odgrywają kluczową rolę. Kraje z silną infrastrukturą handlu elektronicznego i wspierającą polityką rządową, takie jak Chiny, Szwecja i Finlandia, przewodziły tej transformacji” [Susanto i in., 2024, s.4]. Krajem, który jest już prawie krajem bezgotówkowym jest Szwecja [Sveriges Riskbank, 2025, s. 9-14]. M. Grzelczak podejmuje kwestie kwestia bezpieczeństwa płatności bezgotówkowych – szczególnie w kontekście Szwecji

– stanowiąc jeden z głównych obszarów ryzyka w społeczeństwie, które niemal całkowicie zrezygnowało z gotówki. Autorka wskazuje, że rozwój płatności elektronicznych wiąże się z koniecznością ochrony danych osobowych i finansowych użytkowników. W Szwecji, mimo bardzo wysokiego poziomu cyfryzacji i zaawansowanych technologii zabezpieczeń, rośnie zagrożenie cyberprzestępczością – głównie w formie phishingu (podszywania się pod banki i instytucje finansowe), złośliwego oprogramowania i wyłudzeń danych logowania do systemów bankowości internetowej. Grzelczak zwraca uwagę, że zwiększenie liczby transakcji bezgotówkowych oznacza wzrost liczby punktów styku użytkownika z systemem finansowym – każde logowanie do aplikacji mobilnej, każda transakcja online to potencjalna luka, którą mogą próbować wykorzystać cyberprzestępcy. Dlatego też w Szwecji stale rozwija się systemy zabezpieczeń – takie jak wielopoziomowe uwierzytelnianie (np. BankID), szyfrowanie danych oraz mechanizmy wykrywania nietypowych aktywności w czasie rzeczywistym. Pomimo tych działań, autorka zauważa, że całkowite wyeliminowanie ryzyka nie jest możliwe. Co więcej, wraz z wycofywaniem się z gotówki, obywatele stają się całkowicie zależni od sprawnego działania systemów informatycznych – co oznacza, że np. awaria serwerów, lub przerwa w dostawie internetu może tymczasowo pozbawić ludzi dostępu do pieniędzy. To sprawia, że bezpieczeństwo w społeczeństwie bezgotówkowym staje się nie tylko kwestią technologiczną, ale też społeczną i polityczną – wymaga ciągłej czujności, współpracy między sektorem prywatnym i państwowym oraz edukowania obywateli w zakresie bezpiecznego korzystania z cyfrowych usług finansowych. Grzelczak podkreśla, że paradoksalnie im większa efektywność i wygoda systemu, tym bardziej społeczeństwo traci „plan B” na wypadek awarii. Dlatego też, mimo sukcesu Szwecji, eksperci finansowi z tego kraju często rekomendują pozostawienie choćby minimalnego udziału gotówki w gospodarce jako zabezpieczenia awaryjnego [Grzelczak, 2024, s. 121-150].

Odwołanie do przykładu Szwecji oraz innych krajów skandynawskich przywołuje również A.Borcuch analizując, w jaki sposób rozwój płatności elektronicznych wpływa na ograniczanie szarej strefy gospodarki. W kontekście krajów skandynawskich, szczególnie Finlandii, omawiany jest proces szybkiego wypierania banknotów i monet przez płatności elektroniczne. Kraje skandynawskie (Szwecja, Norwegia, Finlandia) są jednymi z liderów w zakresie rozwoju płatności elektronicznych i ograniczania obrotu gotówkowego. Już w 2008 roku udział płatności gotówką w tych państwach wynosił poniżej 50%. Przykład Szwecji jest szczególnie interesujący: Szwecja jako pierwszy kraj w Europie może całkowicie przejść na płatności elektroniczne. W wielu miastach nie akceptuje się już gotówki w transporcie publicznym, a bilety kupuje się kartą lub przez SMS. Niektóre banki w Szwecji nie

przyjmują ani nie wydają gotówki. Kościoły, takie jak Carl Gustaf Church w Karlshamn, zainstalowały terminale kart, by wierni mogli składać datki bezgotówkowo. Skutkiem elektroniczacji był gwałtowny spadek napadów na banki – z 110 w 2008 r. do 16 w 2011 r. Jednocześnie zauważalny jest wzrost przestępczości cyfrowej (np. skimming). Koszty systemów płatniczych w krajach skandynawskich są bardzo niskie – np. w Szwecji i Holandii to tylko 0,3–0,5% PKB, podczas gdy w innych krajach UE to średnio 2–3% PKB. To efekt efektywnego korzystania z płatności elektronicznych i ograniczenia gotówki [Borcuch, 2012, s. 61-77].

Wybór środka płatniczego może zdawać się nie mieć dużego znaczenia, jako że w obu przypadkach wydaje się zgromadzone przez siebie środki pieniężne o takiej samej wartości. Ma on jednak znaczenie w kontekście świadomości użytkowników dotyczącej ich własnych wydatków osobistych. Uwarunkowania odnośnie do wyboru środka płatniczego stanowią istotny obszar badawczy z psychologicznego i behawioralnego punktu widzenia [Gąsiorowska, 2016, s. 414-425], stanowiąc dodatkowo, wykraczający poza obszar niniejszego artykułu zakres analiz.

3. Metodyka badań

W artykule zaprezentowano wyniki badań sondażowych przeprowadzonych wśród studentów Politechniki Białostockiej w Białymstoku. W badaniu uczestniczyło 138 respondentów, przedstawicieli wszystkich wydziałów. Do realizacji posłużono się sondażem z zastosowaniem ankiety typu CAWI – Computer Assisted Web Interview. Badanie przeprowadzone zostało w kwietniu 2025 roku. Kwestionariusz składał się z 22 pytań, z czego 19 to pytania zamknięte, a 3 pytania wielokrotnego wyboru. W tabeli 1 przedstawiono charakterystykę badanej grupy.

Tab. 1. Charakterystyka respondentów badania CAWI

Zmienna		Procentowy i liczbowy udział respondentów
Płeć	Kobieta	68% (94)
	Mężczyzna	32% (44)
Wiek	Poniżej 20 lat	25% (34)
	20-25 lat	75% (104)
Wydział	Inżynierii Zarządzania	45% (62)
	Mechaniczny	12% (16)
	Budownictwa i Nauk o Środowisku	23% (32)
	Elektryczny	6% (8)
	Informatyki	7% (10)
	Architektury	7% (10)
Rok studiów	I	58% (80)

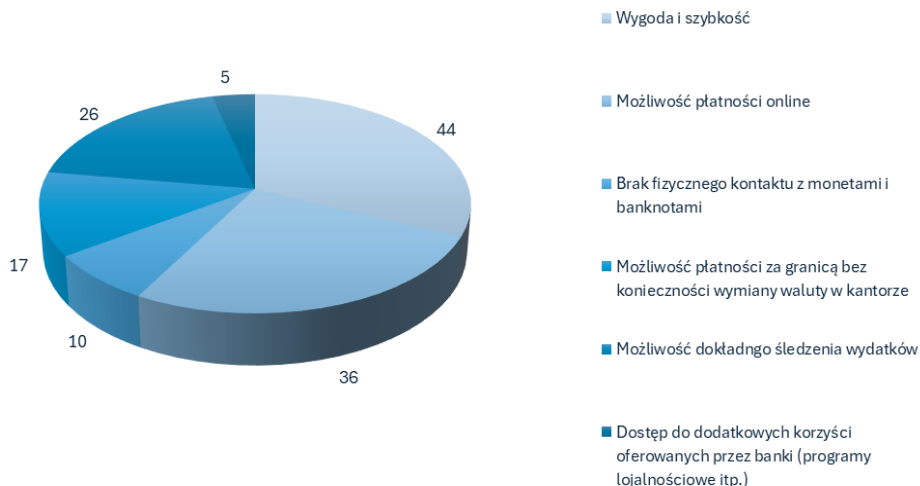
	II	13% (18)
	III	4% (6)
	IV	22% (30)
	V	3% (4)

źródło: opracowanie własne.

Badanie skierowane było wyłącznie do studentów, dokonujących płatności w formie gotówkowej lub kartą, w tym 77% studentów jako formę płatności wskazuje kartę, a 33% gotówkę. Taki rozkład odpowiedzi umożliwił weryfikację i analizę szeregu dodatkowych informacji powiązanych z głównym zagadnieniem badawczym, umożliwiając w ten sposób odniesienie się do celu postawionego na wstępie niniejszego artykułu. Jednocześnie zidentyfikowano szereg ograniczeń związanych z ewentualnym wnioskowaniem z uzyskanych wyników sondażu. Zarówno dobór (niereprezentatywny), celowy oraz wielkość próby uniemożliwiają prowadzenie uogólniania wniosków wynikających z zebranych opinii. Niemniej jednak prezentowane wyniki oraz ich dyskusja umożliwia wgląd w celowo dobraną grupę społeczną – którą są osoby młode w wieku do 25 roku życia – studiujące dziennie – będące u progu zawodowej dorosłości i zarządzania finansami osobistymi.

4. Prezentacja wyników i dyskusja

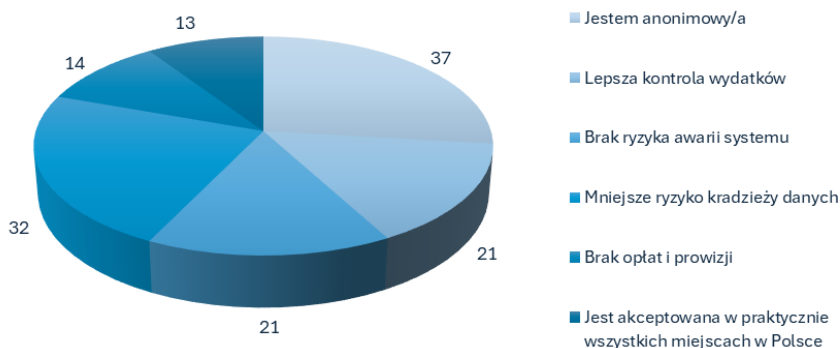
Wyniki przeprowadzonego sondażu dowodzą, że wśród studentów dominuje preferencja nowoczesnych, bezgotówkowych form płatności. Wśród zalet płatności kartą (Rys.1) respondenci wskazywali wygodę i szybkość (32%), możliwość płatności online (26%) oraz możliwość dokładnego śledzenia wydatków (19%). Pozostałe odpowiedzi, takie jak brak fizycznego kontaktu z banknotami miały mniejsze znaczenie. Wyniki te potwierdzają, że młodzi użytkownicy kart cenią przede wszystkim komfort i funkcjonalność nowoczesnych form płatności.

Rys. 1. Zalety płatności kartą

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

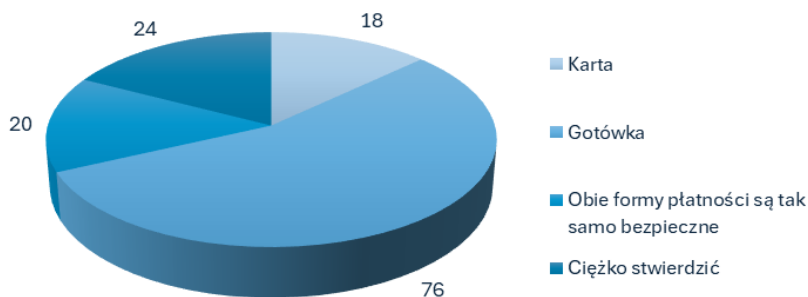
Interesujący i zaskakujący jest utrzymujący się wśród młodego pokolenia odsetek zwolenników płatności tradycyjnych – gotówkowych - co może świadczyć o ostrożności wobec cyfrowych rozwiązań. Identyfikują oni szereg zalet płatności gotówkowych. Najczęściej wskazywaną zaletą jest anonimowość (27%), co wskazuje na chęć zachowania prywatności i mniejsze ryzyko kradzieży danych (23%). Kolejne istotne odpowiedzi to lepsza kontrola wydatków (15%) oraz brak ryzyka awarii systemu (15%). Pozostałe zalety, takie jak brak opłat i prowizji czy wysoka akceptowalność w miejscach dokonywania transakcji również były wskazywane, ale znacznie rzadziej (Rys. 2).

Rys. 2. Zalety płatności gotówką

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

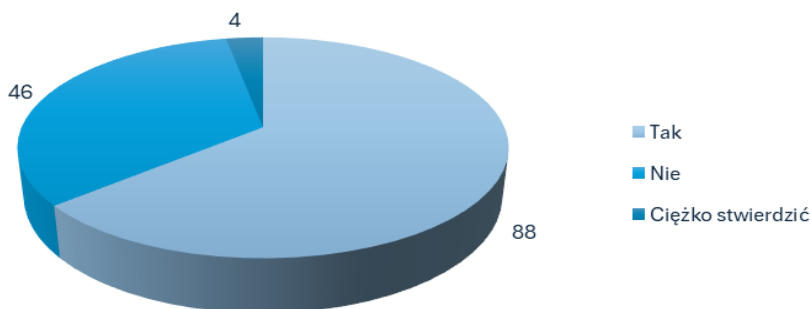
Jednocześnie odnosząc wyniki sondażu do porównania zagadnienia bezpieczeństwa obu typów płatności (Rys. 3), większość studentów (76 osób) uznała gotówkę za najbezpieczniejszą formę płatności. Kartę wskazało jedynie 18 osób, a 20 respondentów uznało obie formy za równie bezpieczne. Dla 24 osób trudno było to jednoznacznie ocenić, co może wskazywać na niepewność wobec dostępnych rozwiązań.

Rys. 3. Która forma płatności jest bezpieczniejsza?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

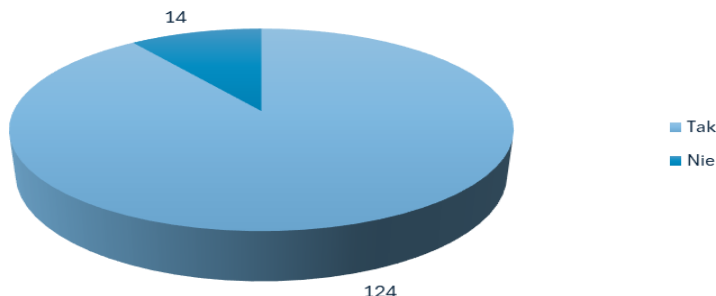
Powyższe wyniki nawiązują do zagadnienia poziomu świadomości zagrożeń z jednej strony, z drugiej zaś wskazują na aspekty związane z bezpieczeństwem stosowania pozagotówkowych współczesnych narzędzi płatniczych oraz bankowych. Potwierdza to opinia większości badanych studentów (64%), artykułująca znajomość zasad bezpiecznego korzystania z karty i bankowości elektronicznej. Co trzeci respondent (33%) nie był tego pewien, a jedynie 3% przyznało, że tych zasad nie zna (Rys. 4).

Rys. 4. Zasady bezpiecznego korzystania z karty i bankowości elektronicznej

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

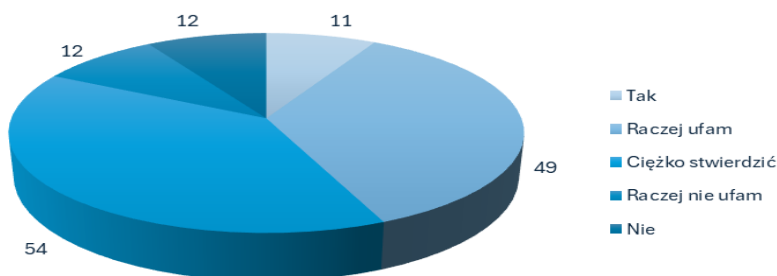
Studenci wysoko oceniają bardzo wysoko i wysoko bezpieczeństwo transakcji bezgotówkowych realizowanych na terenie kraju - ponad 70% ankietowanych. Tylko 28% określiło je jako średnie. Nikt nie wskazał poziomu niskiego, co świadczy o ogólnym poczuciu bezpieczeństwa dokonywanych transakcji bezgotówkowych przez użytkowników kart. Powyższe dane wiążą się z faktem, że 90% studentów Politechniki Białostockiej uczestniczących w badaniu nie doświadczyło utraty karty płatniczej (Rys. 5), natomiast 10% badanych miało taki incydent. Otrzymane dane świadczą o stosunkowo wysokim poziomie bezpieczeństwa użytkowania kart w tej grupie, choć zagrożenie ich zgubienia lub kradzieży nie zostało całkowicie wyeliminowane. Wyniki te mogą świadczyć zarówno o wysokiej świadomości studentów w zakresie ochrony kart, jak i o skuteczności stosowanych przez nich praktyk ostrożnościowych.

Rys. 5. Doświadczenie kradzieży lub zagubienia karty

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

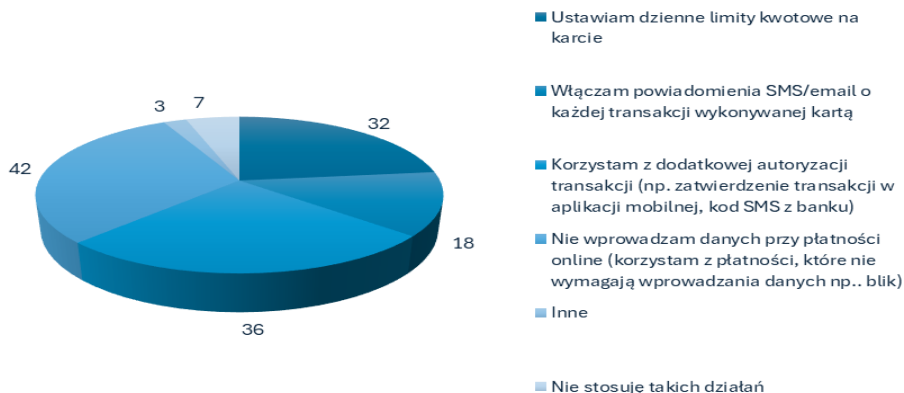
Spośród studentów, którzy zgubili lub którym skradziono kartę płatniczą 100% badanych wiedziało co zrobić, aby zablokować kartę. Może to świadczyć o wysokim poziomie świadomości i znajomości procedur bezpieczeństwa wśród studentów. Jednocześnie znajomość szczegółowych procedur bankowych na wypadek utraty środków na koncie w wyniku na przykład oszustwa jest słaba (Rys. 6). Największa grupa studentów Politechniki Białostockiej uczestniczących w badaniu (39%) nie potrafi jednoznacznie określić, czy bank zwróci środki w przypadku oszustwa związanego z nieautoryzowanym lub wymuszonym użyciem karty. Należy podkreślić, iż 35% badanych raczej ufa bankom, a 18% raczej nie ufa lub zdecydowanie nie ufa bankowi w kwestii ewentualnego zwrotu środków. Tylko 8% ma pełne zaufanie do tej instytucji w zakresie zwrotu takich środków.

Rys. 6. Przekonanie dotyczące zwrotu środków utraconych w wyniku przestępstwa

źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

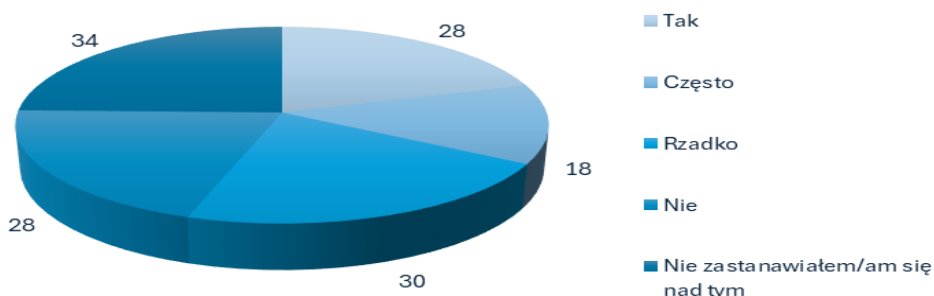
Respondenci wskazują, że najczęściej wybieraną metodą zabezpieczenia jest niewprowadzanie danych karty przy płatnościach online (31%), tylko trochę mniej popularną metodą jest używanie dodatkowej autoryzacji transakcji (26%) oraz ustawianie dziennych limitów na karcie (23%). Pozostałe działania to na przykład włączanie powiadomień o transakcjach – celem ich świadomej autoryzacji (Rys. 7).

Rys. 7. Działania w ramach bezpiecznych płatności bezgotówkowych

źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

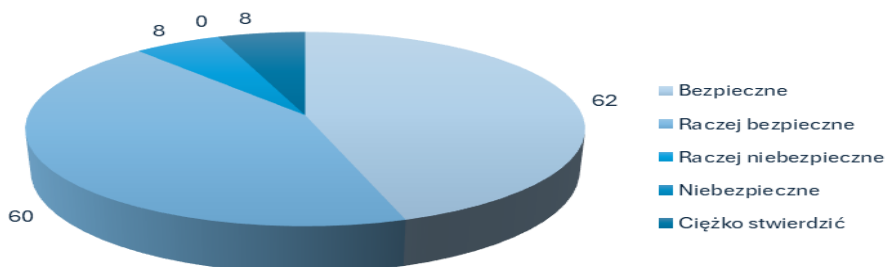
Brak anonimowości w kontekście płatności dokonywanych bezgotówkowo oraz prywatność (Rys. 8) w opinii badanych są zagadnieniami w mniejszym stopniu rozpoznanymi przez respondentów. W zasadniczej części nie stanowią przedmiotu szczególnych rozważań. Najwięcej – 25% studentów nie zastanawiała się nad tą kwestią, 22% rzadko korzysta z gotówki ze względu na prywatność, po 20% osób zaznaczyła odpowiedź tak lub nie. Tylko 13% badanych wykazało, że anonimowość transakcji gotówkowych jest to między innymi powodem wyboru płatności gotówką.

Rys. 8. Wybór płatności gotówką ze względu na anonimowość transakcji

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

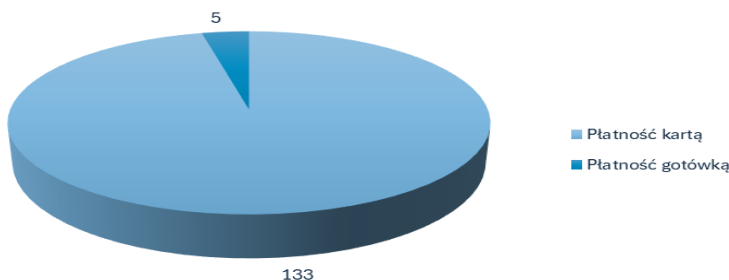
Celem zbalansowania zagadnień bezpieczeństwa transakcji gotówkowych - wśród badanych, ponad połowa przyznaje (51%), że doświadczyła zagubienia lub kradzieży gotówki. Pomimo tego większość studentów (88%) uważa, że korzystanie z gotówki jest raczej bezpieczne lub bezpieczne, tylko 6% ankietowanych twierdzi, że raczej niebezpieczne, a kolejne 6% nie potrafi tego ocenić. Warto zauważyć, że mimo realnych przypadków zgubienia lub kradzieży gotówki, które dotyczą lekko ponad połowy badanych, subiektywne poczucie bezpieczeństwa korzystania z gotówki pozostaje na wysokim poziomie (Rys. 9).

Rys. 9. Ocena bezpieczeństwa korzystania z gotówki

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Odnosząc wyniki sondażu do zagadnień poruszonych w części pierwszej niniejszych rozważań, dotyczących wprowadzenia modelu gospodarki no-cash, zauważyć można pewną gotowość do rozważania tego scenariusza. Wśród badanych studentów Politechniki aż 96% z nich twierdzi, że dominującą formą płatności jest karta płatnicza, a jedynie 4% uważa, że to gotówka (Rys. 10). Taki wynik wskazuje, że młodzi mają świadomość o popularności form bezgotówkowych wśród studentów.

Rys. 10. Popularność form płatności wśród studentów PB w opinii respondentów

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

W obliczu powyższych wyników badania sondażowego interesującym jest zagadnienie, że aż 91% pytanym uważa, że całkowite zlikwidowanie gotówki w Polsce nie byłoby bezpieczne. Innego zdania jest jedynie 9% badanych. Wynik ten pokazuje, że gotówka wciąż odgrywa ważną rolę w świadomości badanej grupy jako element zapewniający poczucie bezpieczeństwa finansowego.

Wnioski i podsumowanie

Na podstawie wyników badań przeprowadzonych wśród studentów Politechniki Białostockiej w 2025 roku można zauważyć pewien paradoks między najczęściej i najchętniej wybieraną przez nich formą płatności a postrzeganiem przez nich poziomem bezpieczeństwa oraz kontroli nad finansami. Choć zdecydowana większość respondentów deklaruje preferencję dla płatności bezgotówkowych, to za bezpieczniejsze i bardziej sprzyjające kontroli wydatków uważa gotówkę ponad połowa badanych.

Większość studentów (77%) preferuje płatności kartą lub zbliżeniowe, jednak aż 55% uważa gotówkę za bezpieczniejszy środek płatniczy i lepszy sposób kontroli finansów. Jedynie 13% wskazało kartę jako bezpieczniejszą, natomiast 15% uważa

obie formy za równie bezpieczne, a 17% nie potrafiło udzielić jednoznacznej odpowiedzi. Co istotne, aż 88% respondentów uznaje korzystanie z gotówki za bezpieczne lub raczej bezpieczne, a żaden z nich nie określił tej formy płatności jako całkowicie niebezpiecznej.

Utrata karty płatniczej budziłaby większy niepokój u 68% badanych, podczas gdy tylko 15% bardziej obawiałoby się utraty gotówki. Może to świadczyć o tym, że karta postrzegana jest jako cenniejszy środek płatniczy, co wynika m.in. z zawartych na niej danych wrażliwych oraz faktu, że dostęp do kont bankowych – na które trafia większość wynagrodzeń – realizowany jest właśnie za jej pośrednictwem. W praktyce niemal każda firma w Polsce wypłaca pensje w formie przelewów, co dodatkowo podkreśla rolę karty jako narzędzia codziennego dostępu do środków finansowych.

W zakresie kontroli własnych wydatków, wszyscy respondenci zadeklarowali, że przynajmniej czasami sprawdzają historię swoich transakcji. Regularnie robi to 33% badanych. Co więcej, 83% zauważa, że przy korzystaniu z karty częściej dokonuje nieprzemyślanych lub impulsywnych zakupów, podczas gdy tylko 17% nie zauważa takiego wpływu.

Podsumowując, płatności bezgotówkowe zyskują na popularności, co może prowadzić do stopniowego ograniczania obiegu gotówki. W związku z tym warto podejmować działania zwiększające świadomość społeczną na temat bezpiecznego korzystania z nowoczesnych form płatności, jak również promować edukację w zakresie kontroli finansów osobistych. Jednocześnie należy podkreślić, że gotówka nadal pozostaje ważnym i niezastąpionym elementem systemu płatniczego.

Całkowite wyeliminowanie gotówki mogłoby wiązać się z negatywnymi skutkami społecznymi i psychologicznymi. Jak zauważa D.Ariely: „W miarę jak społeczeństwo staje się coraz bardziej bezgotówkowe, nasz moralny kompas może się rozmywać. Jeśli samo oddzielenie się od fizycznych pieniędzy może zwiększyć skłonność do oszustwa, to wyobraźmy sobie, co się stanie, gdy całkowicie przejdziemy na cyfrowe formy płatności. Pieniądz cyfrowy ma wiele zalet, ale może również oddzielać nas od rzeczywistości naszych działań” [Ariely, 2013, s. 34].

Pomimo licznych zalet kart płatniczych, należy pamiętać również o ich wadach – m.in. w zakresie psychologicznym, takich jak obniżona świadomość konsumenta. Płatność gotówką daje anonimowość oraz poczucie bezpieczeństwa, co dla wielu osób wciąż ma istotne znaczenie.

Z tego względu warto choćby w minimalnym stopniu podtrzymywać korzystanie z gotówki, aby uniknąć ryzyka całkowitego uzależnienia się od systemów elektronicznych – np. w sytuacji blackoutu lub awarii systemów bankowych [Saribulut, i in., 2023, s. 7-8].

Wnioski z badań sugerują, że studenci Politechniki Białostockiej mają świadomość tego zróżnicowania i potrafią dostrzec zarówno zalety, jak i zagrożenia wynikające z różnych form płatności. Nie da się jednoznacznie określić, która z metod jest bezpieczniejsza czy bardziej efektywna pod względem kontroli finansów – każda z nich ma swoje plusy i minusy.

Różnorodność dostępnych metod płatności umożliwia lepsze dopasowanie ich do indywidualnych potrzeb, stylu życia i poziomu zaufania wobec nowoczesnych technologii. Rozwój usług finansowych powinien iść w parze z edukacją, aby użytkownicy mogli bezpiecznie korzystać z dostępnych rozwiązań. Jednocześnie warto stale zwiększać świadomość społeczną na temat zagrożeń i zasad bezpiecznego użytkowania środków płatniczych.

Tylko świadome i odpowiedzialne podejście do finansów osobistych pozwoli w pełni wykorzystać potencjał, jaki oferują zarówno nowoczesne, jak i tradycyjne formy płatności. Zarówno karta, jak i gotówka odgrywają kluczową rolę w zarządzaniu finansami, dlatego żadna z tych metod nie powinna być eliminowana – szczególnie że każda z nich ma swoich zwolenników i odpowiada na różne potrzeby.

ORCID iD

Marta Małecka-Dobrogowska: <https://orcid.org/0000-0001-7247-9725>

Literatura

1. Ariely D. (2013), *The Honest Truth About Dishonesty: How We Lie to Everyone - Especially Ourselves*, Harper Collins UK, New York.
2. Borcuch A. (2012), *Wpływ rynku płatności elektronicznych na ograniczanie szarej strefy*, *Finanse* 1/12, s. 61-77.
3. Cichowicz E. (2022), *Edukacja finansowa jako kluczowa metoda walki z wykluczeniem finansowym*, w: Waliszewski K., (2022), *Finanse Osobiste*, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Warszawa, s.329-337.
4. Fundacja Polska Bezgotówkowa, (2023), *Zwyczaj płacenia a rozwój sieci akceptacji kart w Polsce: badanie konsumenckie 2023*, https://api.polskabezgotowkowa.pl/uploads/Zwyczaj_platnicze_a_rozwoj_sieci_akceptacji_kart_w_Polsce_Polasik_Research_2023_20240610_8e472e288d.pdf, [19.06.2025].
5. Gąsiorowska A., (2016), *Psychologiczne znaczenie pieniędzy a makiawelizm*, *Psychologia Społeczna* 11 4(39), s. 414-425.
6. Golnik B. (2019), *Rola kart płatniczych jako środka transakcyjnego w Polsce*, *Economic and Regional Studies* 12(4), s. 444-455.

7. Grzelczak M. (2024), *Determinanty obrotu bezgotówkowego w krajach Unii Europejskiej na przykładzie kart płatniczych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
8. Kosse A. (2013), *The Safety of Cash and Debit Cards: A Study on the Perception and Behavior of Dutch Consumers*, International Journal of Central Banking 9(4), pp.77-98.
9. Mucha-Kujawa J. (2024), *W kierunku pieniądza cyfrowego jako powszechnego środka płatności*, Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego 1, s. 31-37.
10. Musiał M. (2016), *Znaczenie wiedzy finansowej w procesie zarządzania finansami osobistymi*, Finanse i Prawo Finansowe 3(1), s.97-108.
11. Olechnowicz-Szewczyk A. (2021) *Skuteczne zarządzanie finansami osobistymi w: Markiewicz M., Borowicz A., (red.) Wybrane zagadnienia z zakresu przedsiębiorczości i zarządzania finansami*, Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa, s. 26-35.
12. Rafalska G. (2018), *Fenomen gotówki – niezmiennie istotna rola banknotu w gospodarce*, Człowiek i dokumenty 53, https://www.pwpw.pl/Czlowiek_i_dokumenty/2018 [19.06.2025].
13. Raport Związku Banków Polskich (2021), *Covid-19, banki i technologia - w jaki sposób pandemia wpłynęła na sytuację w sektorze bankowym*, s. 20-22, Związek Banków Polskich, https://www.zbp.pl/getmedia/3834338e-8ca9-4a8d-8a1b-c6f7d6e2b3aa/covid_a_tehnologie_fin, [19.06.2025].
14. Saribulut L., Ok G., Ameen A. (2023), *A Case Study on National Electricity Blackout of Turkey*, Energies 16(11) 4419, s. 7-8.
15. Susanto, H., Tamtini, N., Ibrahim, F., Susanto, A. K. S., Setiana, D., Yie, L. F. (2024), *Demystification of Readiness, Security, and Technological Enhancements in the Adoption of a Cashless Economy*, Economies 12(11), 285.
16. Sveriges Riskbank (2025), *Payments Report 2025*, s. 9-14, Sveriges Riksbank, Sztokholm, <https://www.riksbank.se/en-gb/payments--cash/payments-in-sweden/payments-report-2025/> [16.06.2025].
17. Świecka B. (2011), *Finanse gospodarstw domowych i finanse osobiste – nowe wyzwania teorii*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu 174, s. 605–615.
18. Wiśniewski T., Polasik M., Kotkowski R., Moro A. (2021), *Switching from Cash to Cashless Payments during the COVID-19 Pandemic and Beyond*, International Journal of Central Banking 20(3), s. 303-371.
19. Zaleska M., Kozińska M. (2024), *Instytucjonalne i historyczne wymiary ewolucji form pieniądza*, w: Szarzec, K., Woźniak-Jęchorek, B. (red.), *Instytucjonalne i historyczne wymiary dyskusji o ekonomii i gospodarce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań, s. 115–127.
20. Żukowska H., Żukowski M. (red.), (2013), *Obrót bezgotówkowy w Polsce*, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin.

From cash-based to a ‘no-cash economy’? Selected aspects of personal finance management as experienced by students at the Białystok University of Technology

Abstract

The present article aims to analyse the impact of preferred payment methods (cash and cashless) on two key aspects of personal finance management: namely, expenditure control and financial security. The present study was conducted among students of the Białystok University of Technology, with a view to ascertaining the impact of selected determinants on payment decisions. The article draws parallels between the survey results and a review of the literature on payment methods, consumer behaviour and the significance of selecting a payment method in the context of security, privacy and attitudes towards cashless models adopted in European economies.

Key words

personal finance management, cashless and cash payments, cash security, spending awareness, cashless society